

France-Arménie Ocak ayı Özel Hrant Dink sayısı

- Türk-Ermeni ilişkileri/diyaloğu ve bunun aktörleri:

HD bu diyaloğu ne kadar gerçekleştirebildi ?

Eğer burada kasıt Türkler ile Diaspora/Ermenistan arasındaki ilişkilerse, bu konuda çok büyük ilerleme olduğu söylenemez. Ama kasıt Türkiyeli Ermeniler ile Türkler arasındaki ilişkilerse, HD bunu mükemmel biçimde gerçekleştirdi. Beni örnek alın. 62 yaşındayım, Hrant benim hayatımda tanıdığım üçüncü Ermenidir. Birincisi 1969'da 1953 model Citroen traction-avant'ı bana satan Artin Usta (Ankara), ikincisi de Mülkiye'de asistan arkadaşım Etyen Mahcupyan. Birincisi bir iş ilişkisiydi, ikincisi arkadaşlık. Hrant ise Ermeniydi. Benim ilk gerçek Ermenim. Ben Hrant'dan sonra farkına vardım Türkiye'de Ermenilerin olduğunu. Bütün Türkiye de böyle farkına vardı.

Bu ilişkilerde değişiklik sağlanabildi mi ?

Dediğim gibi, önce "Ermeniler varmış" dedirtti. Çünkü, özellikle Diaspora'nın sandığının aksine, Türklerin Hrant'dan önce bir Ermeni sorunundan hiç mi hiç haberleri yoktu. Evet, ASALA cinayetleri vardı ama, sadece hırs meydana getirdi. Ermenileri duyurmadı. Ermenileri Hrant duyurdu, sonra da birtakım insanlar "Yahu, 1915'de bşeyler olmuş" demeye başladılar yavaş yavaş.

Azınlıklara bakış

Türkiye'de azınlıklara bakış 1454 tarihinde başlayan Millet Sistemi'nin etkisindedir. Yani, Müslümanlar dominant millet (communaute anlamında), gayrimüslimler domine millet. Özerk ama, kesinlikle ikinci sınıf. Hatta, aşağılık. Bu, Lausanne'la Türkiye Cumhuriyeti'ne de geçti. Hrant, Ermenilerin varlığını gösterince, Türkler karşılarında gayrimüslim değil insan olduğunun da ilk defa farkına vardılar. Çünkü Hrant çok hümanistti. Fevkalade hümanistti. Ama, yumuşak üslubuyla her şeyi söyleyen bir hümanist. Her şeyin başı da budur zaten.

Geleceğe yönelik perspektifler

Hrant'ın öldürülmesiyle Türkiye Ermenileri artık bu ülkede oturulamayacağı hissine kapılmış olmalı. Ama olaydan 4 gün sonraki cenazede 100.000 kişi "Hepimiz Ermeniyiz" diye yürüyünce sanırım Hrant'ın istediği bilinç yerini buldu. Ermeni özgüveni yenilendi ve güçlendi. İnsanlar ve toplumlar ulaştıkları noktadan geriye dönmezler. Çok büyük baskılar sonucu duraklarlar, sonra yine "Nerede kalmıştık?" diye devam ederler.

- Milliyetçiliğin gittikçe turmanışı

Banalleşmesi, meşru duygular sayılması...

Bugün Türkiye'deki Sevres Paranoyası korkunç bir cinnet ortamı yaratmış vaziyette. Bunun iki sebebi var: 1) Küreselleşmeye tepki: Bu Avrupa'da da Islamophobie adıyla var. Uluslararası bir tepkidir bu. Bunu artıran bir sebep de, tünelin ucunda 1999 Helsinki'de yanmaya başlayan ışığın Sarkozy gibiler sonucu sönmüş olması. 2) Türkiye hiçbir önemli sorununu çözmedi. Onları cesetler halinde dolaplara tıkıştırdı. Şimdi hepsi birden Türk insanının üstüne zombiler halinde gelmeye başladı: Kıbrıs, Ermeni, Kürt, İslam sorunları. Büyük paranoya yaratıyor.

Tabii, milliyetçilik bu sayede tavana vuruyor. Bu iki durumdan mememiyor. Ne yazık ki Diaspora'daki şahinler ile Türkiye'deki milliyetçi şahinler (ve ayrıca Derin Devlet) birbirini memeden besliyor.

- 15'in travmatik etkisi ve aşılma çabaları

HD'in bu konuya getirdiği açılım

Hrant her şeyi yumuşak, ama açık açık söyledi. Korkmadan. Ama "çözüm" diyorsanız, Diaspora'daki şahinlerin hiç hoşuna gitmeyecek bir soru da sordu: "Siz 'jenosit'in Türkiye'ye zorla kabul ettirilmesini mi istiyorsunuz yoksa bunu kendisi anlayacak demokratik bir Türkiye mi istiyorsunuz?"

Bu soru bütün olayı apaçık ortaya koyuyordu. Diasporayı çok iyi anlıyorum: Türk devletinin inkarcı politikasından ve özellikle de hiç olmazsa: "Osmanlı dönemindeki olaylar konusunda son derece üzgünüz. Ermenilere başsağlığı diliyoruz" bile dememesi yüzünden, hatta İttihat ve Terakki'nin cinayetlerini hâlâ örtbas etmeye çalışmasından dolayı fevkalade kızgın Diaspora. Bir insan yasını tutamazsa kendine gelemez. Bunun içindir ki Anadolu'da "ağıt" yakılır. İçteki yangın dışa püskürülerek söndürülür. Ermeniler bunu yapma imkanı bulamadı. Türk devleti bir türlü yapmaya olanak tanımadı bunu. Bu, Ermenileri deliye çevirdi. Ermeniler de şimdi "jenosit" kelimesi üzerine irrasyonel boyutlarda bir vurgu yaparak Türkleri cezalandırıyorlar.

Ama olan şudur ki, "jenosit" kelimesi Türkiye'de tek bir anlama, yani "Nazi" anlamına geldiği için Türkler olayı daha de röfule ediyorlar. Bu sefer de onlar bu kelimeyle deliye çevriliyorlar.

Yani, özet olarak, tam bir kısır döngü oluşuyor ortada ve hem Ermenileri hem Türkleri yerden yere vuruyor.

Türk aydınları dahi bir isim koymaktan çekiniyorlar, neden ?

Mesela ben "jenosit" terimini kullanmıyorum. "Katliam" diyorum. Hem bir yukarıda söylediğim kısır döngüyü ilelebet sürdürdüğü için, hem de Ermeni Katliamları ile Yahudi Jenosidi arasında benzerliklerden çok farklılıklar olduğu için. Şimdi bunlara girmeyeyim. Bu farkları bilen biliyor, bilmek istemeyene de ne kadar anlatsam boşunadır. Çünkü insanların duyacak halleri yok.

Ben onlara teklif ediyorum: "İnsanlık dışı katliam" deyin. "Korkunç cinayetler" deyin. Ne dersiniz deyin. Ama "jenosit" demeyin çünkü biz demokratların işini çok zorlaştırıyorsunuz, diyorum. Bildiklerini okuyorlar.

- Demokratikleşme, seçimlerin sonucu ve AB süreci

Demokratların beklediği anlamda henüz bir gelişme kaydedilmedi.

Bu işler parmak şaklatır gibi bir anda olmaz. Düşünün: benim gibi biri bile, üniversite profesörüyüm, bilmem neyim, şuyum, buyum, 1995'te Hrant'ı tanıdıktan sonra birtakım şeyleri öğrenmeye başladım. Halkı düşünün. Resmî ideoloji ve milliyetçilik tarafından o kadar şartlandırılmış halkı. "Bana Nazi dedi!" diyen halkı.

AKP'nin bir aldatmacısı mıydı ? Ya da engelleri gerçekten aşamadı mı ?

AKP şu anda çok korkuyor. Diğer yandan da, bürokrasiyi kendi adamlarıyla doldurarak Sevres Paranoyasını azdırmak gibi yanlış gündemlere dalıyor. Ama şunu da itiraf etmek lazım ki böyle bir durumda AKP iktidarı ehven-i şer'dir. Kötülerin en iyisidir. Çünkü Türkiye'de ilk defa milliyetçi-olmayan bir hükümet iş başında. Bu çok çok önemli.

Demokratikleşmek için tek yol AB mi ?

Hayır. Avrupa ülkelerinin 400 yılda aldığı mesafeyi Türkiye 70 yılda aldı. 1920-30'larda AB mi vardı?

Ama şurası kesin ki AB'nin tutumu çok önemli. 15 yıl sonrası için bile olsa tünelin ucunda ışık gösterirse Türkiye'deki reformcular büyük aşama kaydederler. AB'yi anlıyorum. Hem D.Avrupa ülkelerini almak zorunda kalmak yüzünden para bitti, hem de bu arada özellikle 11 Eylül'den sonra İslamofobi gemi azya aldı. Ama olay budur.

- Dava süreci ve 301. Madde

Türkiye hukuk devleti seviyesine nasıl erişecek ?

Dibe vurarak. Şu anda aşağı yukarı oradayız. Dediğim gibi, Türkiye bir cinnet geçiriyor. Solcular ve demokratlar sokakta linç saldırısına uğruyor ve saldıranlar değil linç saldırısına uğrayanlar tutuklanıyor, gayrimüslimler pasajlarda işkenceyle öldürülüyor, bu Kürt partisi de kapatılmak üzere, bu arada bütün arabalar ve apartmanlarda Türk bayraklarından geçilmiyor. Böyle bir ortamda yargı mensupları mevcut hukuku uygulamıyor, olmayan maddeleri icat ederek uyguluyor (örnekler için benim Radikal İki'de Pazar günleri çıkan yazılarıma bakmak gerek. Bazı yazıları da www.turquieuropeenne.eu adresinde Fransızca yayınlanıyor). Çünkü derdi adalet dağıtmak değil, "Türkiye'yi kurtarmak". Kurtarmak istediği de 1930'ların monist Türkiye'si maalesef.

Daha ötesini söyleyeyim: Ben, Türkiye'nin milli maçı olduğu zaman berabere kalınması için dua ediyorum. Çünkü kazanınca insanlar manik tepki veriyor ve "En büyük Türkiye, başka büyük yok!" diye havaya kurşunlar sıkıp balkonlardaki çocukların ölmesine yol açıyor, yenilince de bu sefer depresif tepki verip havaya silah sıkmayı kederden yapıyorlar.

Temiz eller sürecini yaşayabilecek mi ?

- Agos'un geleceği

Her kesimden demokratların Agos'ta birleşmesi, verilen mücadeleye ne tür bir açılım getirebilir?

Ben Agos'un ilk Ermeni-olmayan yazarıyım. 2000'den beri hiçbir yazmadığım sayı olmadı. Şimdi Hrant'ın katledilmesinin yarattığı tepki ve Etyen'in profesyonel biçimde çalışmaya başlaması üzerine gazetenin sayfa sayısı 12'den 24'e çıktı, çok sayıda Türk yazmaya başladı. Örneğin Ayşe Hür ve Dilek Kurban birer tam sayfa yapıyorlar. Agos Türkiye sivil toplumunun en önemli, en saygı gören simgesi haline geldi. Örgütler her faaliyette mutlaka bir Agos standı bulunduruyorlar. Bugün "Milliyetçiliğe ve Irkçılığa DurDe" örgütünün Ankara toplantısına katıldım, Agos'un son iki sayısı satılıyordu. Artık Agos Türkiye çapında gazete bayilerinde bulunuyor. Bu durum, gayrimüslimlerin sesinin duyulması için olduğu kadar, Türkiye Ermenilerinin Türkiye demokrasisi için çok önemli bir simge olması açısından büyük önem taşıyor.

- Diaspora

Diasporayı nasıl algılıyorsunuz ?

Diasporaya yönelik mesajınız nedir ?

Yukarıda söyledim. Diaspora "jenosit" söylemiyle Türkleri cezalandırıyor. Çünkü yasını tutmasına izin verilmedi. Bunu çok açık gerçeği Türkiye'de anlamak istemeyene artık ne demeli, bilemiyorum. Ama eğer meseleyi tam

konuşacaksak, yukarıda sözünü ettiğim Kısır Döngü'nün yanı sıra iki şey daha söylemeliyim:

1) Bu “jenosit” söylemi Diaspora için bir “*chosen trauma*” haline geldi ve onu sürdürmek için kullanılıyor. Yani, Mukaddes Acı diye çevrilebilir; Fransızcasını bilmiyorum. Bu söylem, yerleştikleri Hıristiyan ülkelerde (ABD, Fransa, vb.) Ermenilerin hem sesinin duyulmasını kolaylaştırıyor hem de onların asimile olmasını önlüyor. Bunun Türkiye'deki karşılığı da Sevres Paranoyası. Her iki kavram da bir yandan Diaspora'yı bir yandan da Türkleri kendi içlerine kapıyor. Kendi gettolarına hapsediyor. Birbirlerini anlamalarını imkansızlaştırıyor.

Diğer yandan, ikisi de farkında değiller ama, bu iki halk bu karşılıklı “chosen trauma”ları tarafından aşağılanıyor. Çünkü kim olursa olsun, eğer yaşamaya devam edebilmek için böyle bir şeye ihtiyaç duyuyorsa, içten içe kendini kendi gözünde aşağılıyor demektir. Başkalarının onlara acımasından da öte.

2) Yukarıda Hrant'dan bahsederken biraz söyledim, arada kaynamasını istemiyorum çünkü çok önemli: Gelişme yolundaki/geri kalmış ülkelerde çağdaşlaşma açısından iç dinamik tembeldir. Bu ülkelerde çağdaşlaşma ancak dış dinamikle tetiklenir. Yani Batı'dan gelen etkileri aydınlar yukarıdan devrim (revolution par la-haut) yoluyla uygularlar ve çağdaşlaşmayı sağlarlar.

Ama bunun yüksek bir fiyatı da vardır: İç tepkiler. Her aksiyon bir gerici reaksiyon yaratır. Örneğin, yukarıda sözünü ettiğim cinnet bu tepkinin ta kendisi. Öyle bir tepki ki bu, hem 1920-30 dönemindeki yukarıdan devrime (Kemalizme) tepki, hem de 2001-2004 dönemindeki AB Uyum Paketlerine (ki, bu da Kemalizm'in monist yapısını kırmaya çalışıyor) tepki. Eğer kafanızı karıştırmaktan korkmasam, bu cinnet'in büyük ölçüde “ulusalcı” olduğunu, yani Kemalist bir tepki olduğunu da ilave ederdim!

İşte bu tepki sonucu biz Türkiye demokratlarının (Hrant bunların en önünde geliyordu) 1915'deki rezaleti Türkiye insanına anlatma olanağı feci biçimde zayıflıyor.

Bütün bunları Diaspora belki bilmiyor, belki dikkate almıyor, muhtemelen duymak bile istemiyor. Aynen, Türkiye'deki milliyetçilerin bazı şeyleri “jenosit” kelimesi yüzünden duymak istemedikleri gibi.

Korkarım, daha gidecek epey yolumuz var.